

MAŁGORZATA DOLISTOWSKA*

PARK STARY W BIAŁYMSTOKU – EWOLUCJA FORMY A PRZEOMBRAŻENIA TOŻSAMOŚCI MIEJSCA

THE OLD PARK IN BIALYSTOK – EVOLUTION OF THE FORM AND TRANSFORMATIONS OF INDENTITY OF THE PLACE

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę przekształceń kompozycji parku Starego w Białymstoku w kontekście przeobrażeń otaczającej go przestrzeni miejskiej. Przekształcenia te były naznaczone wyrazistymi wątkami znaczeniowymi związanymi z reorientacją tożsamości miejsca. Ten wątek obecny jest również w ewolucji układu przestrzennego parku Starego i jego powiązań z tkanką architektoniczno-urbanistyczną miasta.

Słowa kluczowe: park Stary w Białymstoku, Walerian Kronenberg, tożsamość miejsca

Abstract

Main subject of the article is the transformation of The Old Park in Białystok and its relationship with the surrounding urban space. The analysis is carried out in the context of the transformation of identity of this place.

Keywords: The Old Park in Białystok, Walerian Kronenberg, identity of the place

* Dr hab. Małgorzata Dolistowska, Wydział Architektury Politechniki Białostockiej.

1. Wstęp

Park Stary – pierwszy park miejski w Białymstoku – został założony w 1896 roku według projektu Waleriana Kronenberga. Park nosił w przeszłości rozmaite nazwy: do 1918 roku nazywany był Ogrodem Miejskim, a w dwudziestoleciu międzywojennym – Ogrodem Miejskim im. Józefa Poniatowskiego.

Literatura dotycząca parku Starego jest bardzo skromna. Podstawową pozycją bibliograficzną jest hasło szczegółowe w *Katalogu parków i ogrodów zabytkowych dawnego województwa białostockiego* zawierający podstawowe dane historyczne oraz opis drzewostanu i zieleni, na podstawie którego powstał artykuł poświęcony ogrodom i parkom Białegostoku¹. Nowe materiały dotyczące przekształceń parku w latach 30. XX wieku opublikowane zostały w monografii *W poszukiwaniu tożsamości miasta. Architektura i urbanistyka Białegostoku w latach 1795–1939*². Sylwetkę projektanta międzywojennej kompozycji parku przypomniano w kontekście jego głównego dzieła – białostockich Plant³.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie ewolucji formy i kompozycji parku Starego w kontekście przemian identyfikacyjnych otaczającej go przestrzeni miejskiej. Zachodzące zmiany w zakresie ukształtowania zieleni, małej architektury, nowa organizacja układu przestrzennego związana z budową Domu Ludowego – wszystkie te przeobrażenia były naznaczone różnymi wątkami semantycznymi i każdorazowo odnosiły się do reorientacji tożsamości miejsca. Ten motyw obecny jest również w powiązaniu parku Starego ze strukturą architektoniczno-urbanistyczną miasta.

¹ E. Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, K. Kucharczyk, *Katalog parków i ogrodów zabytkowych dawnego województwa białostockiego. Stan z 1998 r.*, t. I, Białostockie Towarzystwo Naukowe, Białystok 2000, s. 37–38; E. Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, *Ogrody Białegostoku do 1939 r.*, Białostoczczyzna 1995, nr 4 (40), s. 49–81.

² M. Dolistowska, *W poszukiwaniu tożsamości miasta. Architektura i urbanistyka Białegostoku w latach 1795–1939*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009, s. 124, 254 n.

³ J. Poskrobko, *Planty Stanisława Grali*, Białostoczczyzna 1988, nr 4 (12), s. 21–24.

2. Barokowy rodowód

Obszar, na którym w końcu dziewiętnastego stulecia założono pierwszy park miejski Białegostoku, ukształtowany został w pierwszej połowie XVIII wieku jako integralna część zespołu pałacowo-ogrodowego Branickich, ważny element barokowej, teatralnej kompozycji przestrzennej. Teren obejmował Pole Marsowe, ogród kuchenny i Wielki Staw – sztucznie uformowane rozlewisko rzeki Białej, któ-

- II. 1. Fragment planu Białegostoku, 1799 (opr. Jan Glinka wg pruskiego planu Georga Beckera. Archiwum Państwowe w Białymstoku, Akta Prezydium WRN w Białymstoku, niesygn.)
- III. 1. A fragment of the map of Białystok from 1799 (prep. Jan Glinka, according to: Georg Becker, Plan der Stadt Biallistok, 1799. Source: State Archive in Białystok, Acts of WRN in Białystok)

re rozciągało się między główną osią pałacową a gościńcem warszawskim⁴. Wzdłuż stawu biegła główna droga do pałacu; podróżni i przybywający ze stolicy goście mogli podziwiać rysującą się ponad taflą wody i zwielokrotnioną w jej lustrze, rozległą panoramę rezydencji.

Po śmierci Izabeli Branickiej pałac stał się własnością króla Prus, a od 1809 roku – cara Aleksandra I. W dawnej rezydencji Branickich ulokowano początkowo tzw. cesarski pałac podróźny (*нумеровой дворец*), a następnie przekazano ją na siedzibę Instytutu Panien Szlacheckich⁵. W tym czasie rozpoczął się proces dekompozycji barokowej struktury urbanistycznej miasta i stopniowej degradacji wielu jej

- II. 2. Mapa okolic Białegostoku, 1808/1825 – fragment miasta z zaznaczoną lokalizacją późniejszego Parku Starego. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, nr 402, sygn. 26–2 (opr. M. Dolistowska)
- III. 2. Białystok and environs – fragment of a map from 1808/1825. The Old Park future localization is marked; source: Central Archive of Historical Records (AGAD) in Warsaw; call no. 402, 26–2 (prep. M. Dolistowska)

⁴ J. Nieciecki, „Polski Wersal” – *Białystok Jana Klemensa Branickiego*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2001, nr 1/4. s. 295–313; zawiera opracowany przez autora plan szczegółowej rekonstrukcji rezydencji.

⁵ Białostocki pałac podróźny (*нумеровой дворец*) był jednym z kilkunastu tego rodzaju obiektów funkcjonujących w XIX wieku na terenie imperium rosyjskiego. Pałace podróźne służyły jako miejsce czasowego pobytu cara, rodziny cesarskiej i dworu w czasie długich podróży po rozległym obszarze kraju; В.И. Плужников, *Термины российского архитектурного наследия*, Москва, Искусство 1995, s. 107.

elementów. Interesujący nas obszar uległ wówczas niewielkim zmianom, a w długofalowych projektach zamierzano utrzymać jego eksponowaną rolę. Wskazuje na to plan z 1841 roku i projektowane przekształcenia od strony dawnego dziedzińca wstępnego, który miał zostać zlikwidowany. Planowany w miejscu dawnego wojkowego planu ćwiczeń i ogrodu kuchennego regularny park miejski rozciągający się wzdłuż Wielkiego Stawu widoczny jest również na planie regulacji Białegostoku z 1880 roku⁶. Koncepcję tę zrealizowano jednak dopiero w ostatniej dekadzie XIX wieku.

3. Ogród Miejski – salon Manchesteru Północy

W drugiej połowie XIX wieku rozwój przestrzenny Białegostoku został zdermominowany przez dynamiczny rozwój przemysłu. Intensywny ruch budowlany spowodował gwałtowne przeobrażenia pejzażu miejskiego i narastający chaos przestrzenny. Zakłady włókiennicze wymagały bezpośredniego dostępu do wody, lokalizowano je w większości wzdłuż rzeki Białej. Także nad dawnym stawem pałacowym powstało w latach 70. XIX w. kilka fabryk sukna. Pogłębiło to katastrofalny stan sanitarny wody skażonej ściekami przemysłowymi i pokrytej warstwą cuchnącego szlamu. Oficjalny protest do gubernatora grodzieńskiego wystosowała w tej sprawie Białostocka Komisja Sanitarna, stwierdzając, że fabryki spuszczają swoje nieczystości bezpośrednio do rzeki i stawu „[...] skutkiem czego woda jest całkowicie niezdatna do picia, a osiadający brud zanieczyszcza staw, który z tego powodu zarasta trawą gnijącą i wydzielającą trujące miazmaty”⁷.

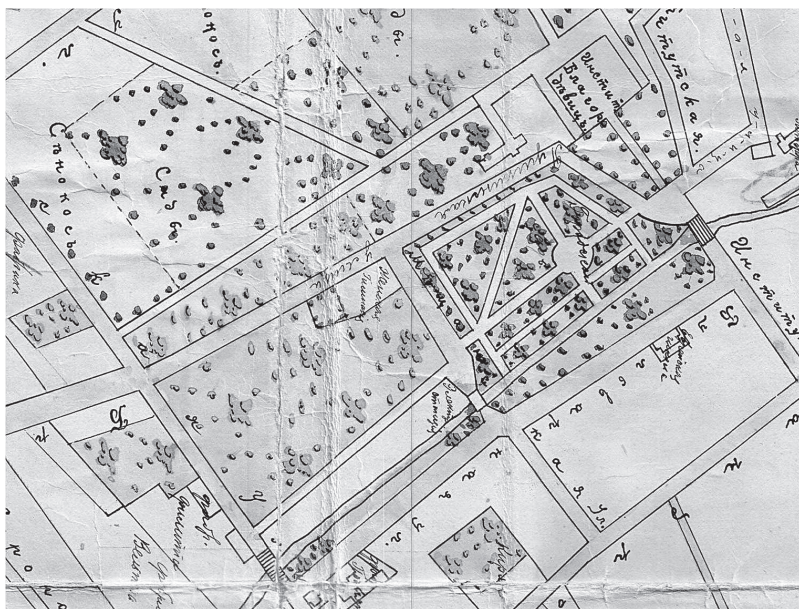
Próbie uporządkowania tego stanu rzeczy władze miasta podjęły w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych. W latach 1895–1896 staw został osuszony i zniwelowany, a po zakończeniu prac ziemnych przystąpiono do realizacji wcześniejszej idei parku miejskiego. Zlokalizowano go częściowo na byłym terenie stawu pałacowego, częściowo zaś na przyległym doń obszarze dawnego Pola Marsowego i ogrodu kuchennego. Prace prowadzono według projektu Waleriana Kronenberga we współpracy z Teodorem Chrząńskim.

Park zakomponowano w duchu eklektycznym i częściowo naturalistycznym, w regularnym układzie przestrzennym opartym na dwóch krzyżujących się alejach wychodzących z centralnego wnętrza, połączonych siecią mniejszych dróg i wpisanych w obwodnicę spacerową. Różnorodne gatunki drzew i krzewów zostały starannie dobrane pod względem pokroju i barwy, wprowadzono też wiele rzadkich

⁶ *Планъ уездного города Белогостока [...] 1880 г.*, fotokopia w zbiorach Archiwum Państwowego w Białymstoku, niesygn., zob. M. Dolistowska, *op.cit.*, s. 77, 119.

⁷ Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Grodnie, f. 8, o. 1, d. 1590.

gatunków roślin iglastych. Pozostawiono stare topole rosnące na dawnej grobli przy stawie⁸. W 1897 roku wzniesiono ozdobne ogrodzenie wykonane według wypracowanego w końcu XIX wieku wzoru, z neobarokową główną bramą wjazdową, dekorowaną bogatym historyzującym detalem. Eklektyczna stylistyka ogrodzenia współgrała z pozostałymi elementami wyposażenia: latarniami, ławkami i fontanną na osi głównej. Centralnym punktem był drewniany pawilon restauracyjny, usytuowany w kolistym wnętrzu na skrzyżowaniu głównych alei. Budowla miała kształt rotundy, w dolnej części przeszklonej i otoczonej otwartą werandą. Lekka, ażurowa forma, liczne sterczyny, kolumnienki i ozdobny, „koronkowy” detal wycinany w desce podkreślały rekreacyjny charakter pawilonu, upodabniając go do analogicznych budowli wznoszonych w tym czasie w wielu europejskich kurortach i miejscowościach wypoczynkowych.

II. 3. Plan miasta Białegostoku, pocz. XX w., fragment z widocznym układem kompozycyjnym parku miejskiego. Archiwum Państwowe w Białymstoku, Akta miasta Białegostoku, sygn. 137

III. 3. The City Garden on a plan of Białystok from the early 20th century; source: State Archive in Białystok, Acts of the town of Białystok, call no. 137

Ogród Miejski pełnił rolę miejskiego salonu Manchesteru Północy, tworząc ekskluzywną enklawę zieleni położoną w śródmieściu, lecz nieco na uboczu głównych ulic Białegostoku, zabudowanych ciasno i chaotycznie, z gęstą siecią zabu-

⁸ Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, *Ogrody Białegostoku...*, *op.cit.*, s. 61.

II. 4. Białystok, Ogród Miejski – widok pawilonu restauracyjnego. Karta pocztowa sprzed 1914 roku

III. 4. The City Garden in Białystok – a view of restaurant pavilion. A postcard before 1914

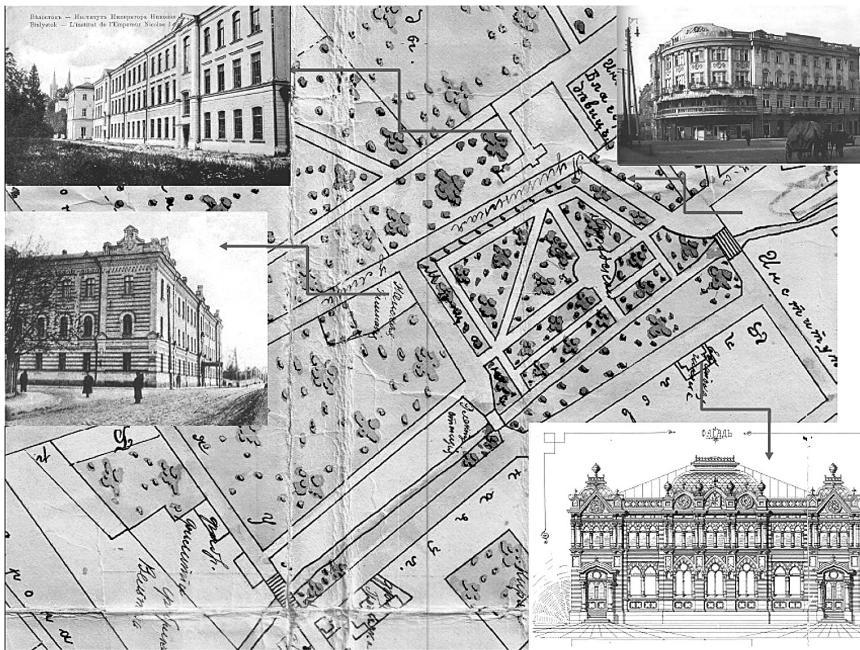

II. 5. Ogród Miejski w Białymstoku, pocztówka pocz. XX w.

III. 5. The City Garden in Białystok. A postcard from the early 20th century

dowań fabrycznych, składów, budynków przemysłowych, ulic z brudnymi zaułkami i rynsztokami pełnymi trujących wyziewów i ścieków. Park zamykano na noc, a wstęp do niego był płatny. Na zachowanych fotografiach jawi się jako eleganckie miejsce spacerów zamożnych mieszkańców, uczennic pobliskiego gimnazjum, rosyjskich oficerów stacjonujących w miejscowych garnizonach, gości pobliskiego hotelu itd.

Jednocześnie ten pierwszy publiczny park miejski w Białymstoku stał się na przełomie XIX i XX wieku integralnym elementem struktury urbanistycznej Białegostoku, rozwijającej się szybko w kierunku nowoczesnej aglomeracji. Założenie parku zmieniło w zasadniczy sposób obraz tego fragmentu miasta, przywracając dawny status eksponowanej przestrzeni reprezentacyjnej. W szybkim tempie przeobrażał się pejzaż otoczenia i zabudowa sąsiednich ulic. Z istniejących w latach siedemdziesiątych XIX wieku przy ul. Nabrzeżnej czterech fabryk sukna pozostała tylko jedna, usytuowana na krańcu ulicy, w znacznym oddaleniu od parku. Sama ulica zmieniła nazwę na Bulwarową, a widowym znakiem jej przemiany stała się

- II. 6. Ogród Miejski na planie Białegostoku z początku XX w. Pokazane główne obiekty architektoniczne usytuowane w bezpośrednim otoczeniu: hotel Ritz, synagoga Bejt Szmuel, gimnazjum żeńskie, nowe skrzydło Instytutu Panien Szlacheckich (oprac. M. Dolistowska)
- III. 6. The City Garden on a plan of Białystok from the early 20th century. Visible the main buildings located around the park: Hotel Ritz, synagogue Bejt Szmuel, a building of female secondary school, a new building of Institute for Noble-born Girls (prep. M. Dolistowska)

budowa synagogi Bejt Szmuel (im. Samuela Mohilewera) w latach 1899–1901. Budowla usytuowana w bezpośrednim sąsiedztwie parku, z dala od głównych dzielnic biedoty żydowskiej – była do czasu budowy Wielkiej Synagogi najbardziej reprezentacyjną bóżnicą Białegostoku i widowym znakiem wysokiego statusu społecznego jej prywatnych fundatorów. Po przeciwnej stronie parku wzniesiono w 1898 roku budynek gimnazjum żeńskiego, który wraz z nowym skrzydłem Instytutu Panien Szlacheckich tworzył zespół budynków poświęconych edukacji. O niebagatelnej roli, jaką odegrał park w kształtowaniu przestrzeni miejskiej, świadczy budowa w latach 1912–1914 hotelu Ritz, usytuowanego na osi parku, na wprost jego bramy głównej. Okazały gmach o klasycyzującej formie i nowoczesnej infrastrukturze był spektakularną inwestycją, inicjującą wielkomiejską skalę zabudowy Białegostoku; miasta, które na początku XX wieku zaczynało być ważnym międzynarodowym ośrodkiem handlowym, funkcjonującym na styku Wschodu i Zachodu.

4. W dwudziestoleciu międzywojennym

Po odzyskaniu niepodległości Białystok przeżywał burzliwy okres budowania od podstaw ekonomicznego bytu miasta, redefiniowania swej tożsamości, konieczności przywrócenia utraconej polskości. Odrzucano wszelkie dziedzictwo zaboru rosyjskiego, postulując twórczy powrót do czasów barokowej świetności i konieczność nawiązania do „dawnej piękności przerwanej przez niewolę”⁹. Wynikiem tej postawy były działania w przestrzeni miejskiej skierowane na stworzenie obszaru wyraziście eksponującego odrodzoną narodową tożsamość. Rolę tę miała pełnić Dzielnica Reprezentacyjna, sztandarowa inwestycja miejska, realizowana etapami w latach 1925–1938. Dzielnica obejmowała dawny zespół pałacowo-ogrodowy z siedzibą Urzędu Wojewódzkiego w dawnym pałacu Branickich, zespół nowych gmachów rządowych i urzędniczej kolonii mieszkaniowej, Ogród Miejski, Planty z bulwarami założone w miejscu nieużytków Zwierzyńca Danieli i park Konstytucji 3 Maja w Lesie Zwierzynieckim. Trzy zespoły zieleni zintegrowano we wspólną przestrzeń połączoną szeroką promenadą.

Koncepcja ideowa Dzielnicy Reprezentacyjnej wyrażała wiele narracji: przywoływała barokową tradycję czasów Branickich, łącząc ją z monumentalną nowoczesnością gmachów publicznych, zawierała liczne wątki patriotyczne (cmentarz wojskowy, pomniki w parku Konstytucji 3 Maja), wpisany był w nią również program społecznej aktywizacji przez sport i rekreację oraz kulturę. Z myślą o „oświeceniu mas i wyrobieniu demokracji” wzniesiono Dom Ludowy (Teatr Miejski)

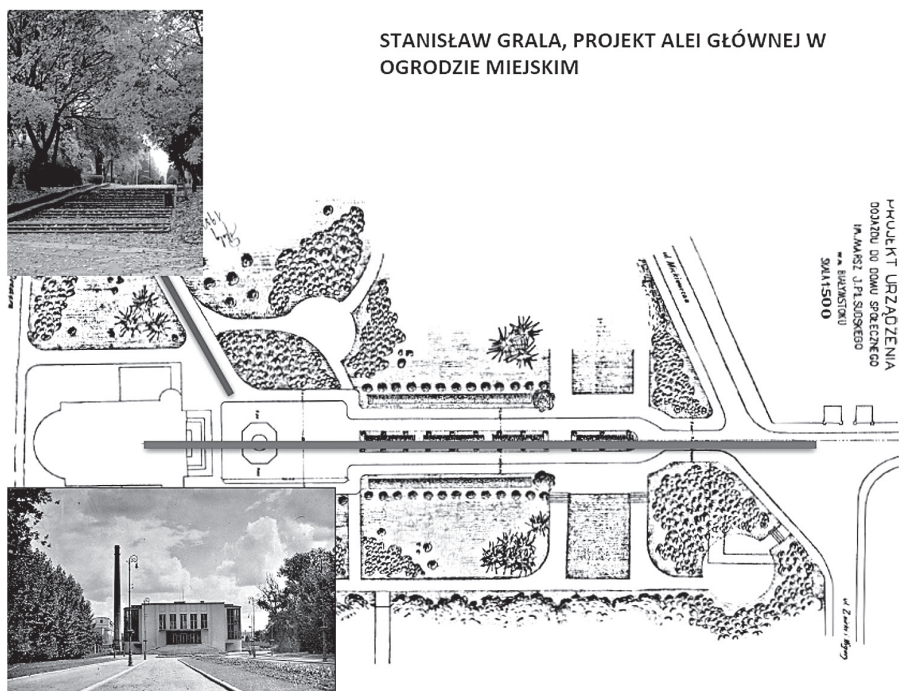
⁹ M. Dąbrowska, *Brzydkie miasto*, [w:] *Pisma rozproszone*, t. I, Kraków 1964, s. 275.

w parku Starym, w miejscu rozebranego pawilonu restauracyjnego¹⁰. Park, który zyskał w dwudziestoleciu miano Ogrodu Miejskiego im. Józefa Poniatowskiego, został wówczas gruntownie przekształcony. Modernistyczna bryła teatru znakomicie wpisała się w kameralną skalę parku, wymagała jednak przeorganizowania jego przestrzeni. Dokonał tego Stanisław Grala, ówczesny ogrodnik miejski Białegostoku, autor zrealizowanej koncepcji Plant i bulwarów wokół ogrodów pałacowych. Według jego projektu dokonano istotnych zmian w układzie przestrzennym Ogrodu Miejskiego. Pierwotną kompozycję przeciął szeroki prospekt obsadzony szpalerami topolowymi, wyprowadzony osiowo na fasadę teatru poprzedzoną prostokątnym placem z sadzawką. Rozebrano ogrodzenie i bramę – modernistyczne

- II. 7. Plan Białegostoku, 1937 r., Park Stary połączony wspólną osią kompozycyjną z Plantami i parkiem Konstytucji 3 Maja – wątki patriotycznej i państwowotwórczej narracji: cmentarz wojskowy, pomnik żołnierzy 42 Pułku Piechoty, gmachy Sądu Okręgowego i Izby Skarbowej, kolonia urzędnicza (oprac. M. Dolistowska)
- III. 7. A plan of Białystok from 1937. The Old Park is connected by compositional axis with Planty Park and Constitution of May 3 Park – the main thread of patriotic and national narrative: a military memorial park, the monument of 42 Regt. soldiers, buildings of County District Court and Tax Office, The Official's housing Estate (prep. M. Dolistowska)

¹⁰ Dom Ludowy zbudowano w latach 1933–1936 według projektu Jarosława Girina; w chwili otwarcia zmieniono nazwę na Teatr Miejski im. Marszałka Józefa Piłsudskiego; zob. M. Dolistowska, *op.cit.*, s. 254.

- II. 8. S. Grała, Projekt alei głównej przed nowo wybudowanym teatrem miejskim w parku Starym w Białymstoku. Zaznaczono oś główną i oś boczną łączącą park z Plantami. Oryg. w zbiorach Wojewódzkiego Ośrodka Ochrony Zabytków (WUOZ) w Białymstoku, niesygn. (oprac. Małgorzata Dolistowska)
- III. 8. S. Grała, A project of the main alee in front of a city theatre new building. The main axis and a back alley are marked. Coll. WUOZ Białystok (prep. Małgorzata Dolistowska)

uwolnienie przestrzeni wpisało park w tkankę urbanistyczną miasta: z jednej strony łącząc go z promenadą Plant, z drugiej zaś otwierając na ulicę Kilińskiego, która stała się naturalnym przedłużeniem prospektu osi głównej. Park Stary przestał być zamkniętą enklawą, dostępną tylko dla zamożnej elity. Demokratyczne otwarcie i włączenie go w przestrzeń publiczną spowodowało – jak określano w ówczesnych doniesieniach prasowych – zupełną zmianę perspektywy miasta, a zburzenie „niepotrzebnych chińskich murów” sprawiło, że zrobiło się „przestrzenniejsze, obszerniejsze, jaśniejsze”¹¹. Z ideowym programem Dzielnicy Reprezentacyjnej łączyły Ogród Miejski również treści niematerialne wyrażone w nazewnictwie: imię ks. Józefa Poniatowskiego dodane do nazwy parku oraz uznanie Józefa Piłsudskiego patronem teatru (popiersie Marszałka wykonane przez znanego rzeźbiarza Henryka Kunę umieszczono w foyer).

¹¹ „Tempo” 1936, nr 14 z dn. 29.04.1936, s. 3.

Dzielnica Reprezentacyjna wyznaczyła nową strefę w przestrzeni Białegostoku wolną od śladów carskiej przeszłości. Był to obszar wyraziście identyfikowany z odrodzoną polskością, naznaczony wątkami nawiązującymi do nowożytnej tradycji i licznymi odwołaniami patriotycznymi. W bogatym programie funkcjonalnym i ideowym Dzielnicy przeobrażony i zmodernizowany Ogród Miejski miał swoje określone miejsce: utrzymując dotychczasową funkcję rekreacyjną, stał się jednocześnie – poprzez działalność Teatru Miejskiego – głównym centrum animującym społeczną aktywność na polu kultury i sztuki. Tym samym stanowił ważny element współtworzący nowe oblicze Białegostoku, jako miasta kształtującego ponownie swoją specyfikę.

5. Miasto „od nowa”: od ideologizacji przestrzeni do miejskiego forum

Po II wojnie światowej Białystok utracił rozległe obszary tożsamości, ze zbiorowej pamięci wymazane zostały konotacje miejsc, stopniowo zapomniane żywe jeszcze do niedawna więzi. Miała je zastąpić nowa rzeczywistość, nasycona własnymi symbolami: znakami nowego systemu. Proces ten dotyczył między innymi Dzielnicy Reprezentacyjnej, która na długie lata utraciła swą niegdysiejszą rangę i miastotwórcze znaczenie. Usunięto z niej wszelkie elementy związane z międzywojenną tradycją – zarówno materialne (pomniki), jak i niematerialne (nazewnictwo). Zmiany objęły również park Stary, który utracił większość desygnatów odnoszących się do jego pierwotnej tożsamości; zniknęły one również z jego bezpośredniego otoczenia. Rozebrano zachowane w bardzo dobrym stanie mury hotelu Ritz, wyrazistego symbolu tętniącego życiem niegdysiejszego miasta, wypalone mury synagogi Bejt Szmuel przebudowano na klub sportowy. Dobitym znakiem przemian stała się zmiana nazw ulic: Jana Klemensa Branickiego na Włodzimierza Lenina, Pałacowej na Juliana Marchlewskiego, Świętojańskiej na Marcelego Nowotki. Na placu przed teatrem planowano ustawić monumentalny Pomnik Wdzięczności Armii Radzieckiej¹². Zatarła została pamięć o patronach: usunięto z nazwy parku imię ks. Józefa Poniatowskiego, dotychczasowego patrona teatru Józefa Piłsudskiego zastąpił

¹² Lokalizacja pomnika została finalnie zmieniona, monument stanął w 1951 r. na osi głównej Plant. Szerzej na temat przemian przestrzeni miejskiej po 1944 roku zob.: M. Dolistowska, *Architekci, konserwatorzy i entuzjaści*, [w:] M. Dolistowska, J. Szczygieł-Rogowska, J. Tomalska, *Białystok nie tylko kulturalny: odbudowa stolicy Podlasia lata 1947–1949*, Instytut Wydawniczy Kreator, Białystok 2008, s. 59–90.

Aleksander Węgieerko, kierujący zespołem w czasach okupacji sowieckiej w Białymstoku w 1940 roku¹³.

Ta nowa identyfikacja stała się przestrzenią tożsamości kolejnych pokoleń mieszkańców Białegostoku. W następnych dekadach drugiej połowy XX wieku zmiany w parku miały niewielki zakres. Gmach teatru poddano gruntownej renowacji i rozbudowano o nowe skrzydło. Na głównej osi, w miejscu pierwotnie przeznaczonym na Pomnik Wdzięczności Armii Radzieckiej, stanęła abstrakcyjna kompozycja białostockiego rzeźbiarza Albina Sokołowskiego. Zachowała się w dobrym stanie historyczna kompozycja zieleni parku (dziewiętnastowieczna, zmodernizowana w dwudziestoleciu międzywojennym) uzupełniona stosunkowo nielicznymi nowymi nasadzeniami. Po 1990 roku powróciły historyczne nazwy ulic wokół parku. W 2007 roku podjęto nieudaną próbę przywrócenia pierwotnej nazwy teatru, zakończoną po trwającej przez kilka miesięcy publicznej debacie kompromisowym

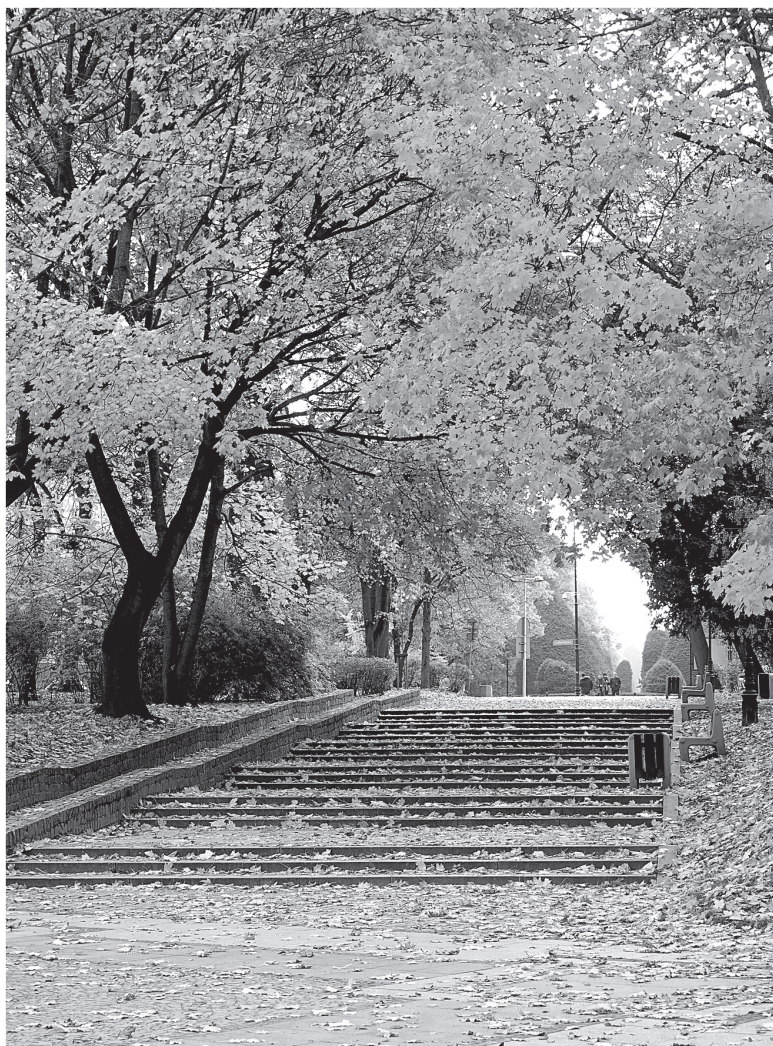

II. 10. Park Stary w Białymstoku, widok osi głównej i placu Marszałka Piłsudskiego przed teatrem (fot. M. Dolistowska, 2015)

III. 10. The Old Park in Białystok, view of the main axis and Marshal Piłsudski Square in front of the theatre (photo by M. Dolistowska, 2015)

¹³ Popiersie Józefa Piłsudskiego ukryte we wrześniu 1939 r. w skrytce na poddaszu teatru; odnalezione w czasie remontu w 1980 r., zostało przekazane do zbiorów Muzeum Podlaskiego. Od 1990 r. popiersie jest ponownie eksponowane w foyer.

rozwiązaniem: teatr pozostał przy imieniu Aleksandra Węgierki, imieniem Józefa Piłsudskiego nazwano plac przed budynkiem. Przestrzeń ta została gruntownie zmodernizowana w pierwszych latach XXI wieku: wykonano nową nawierzchnię z płyt kamiennych, w miejscu sadzawki urządzono wodotryski. Obecnie plac przed teatrem jest rodzajem otwartego miejskiego forum: organizowane są tu różnego rodzaju imprezy integrujące lokalną społeczność: spotkania, pokazy, koncerty, festyny, targi itd.

Il. 11. Park Stary w Białymstoku, widok w kierunku Plant (fot. M. Dolistowska, 2015)

Ill. 11. The Old Park in Białystok, view to Planty Park (photo by M. Dolistowska, 2015)

6. Wnioski

Kluczowym czynnikiem zrozumienia idei miasta i zarazem jednym z podstawowych parametrów opisu przestrzeni jest kategoria tożsamości miejsca. Jej materialnym atrybutem jest ikonosfera „utkana z obrazów i komunikatów”¹⁴. To także przestrzeń bezpośrednio doświadczana i ukonstytuowana przez ludzkie bycie, nasycona indywidualnymi związkami relacyjnymi i zabarwiona emocjonalnie. Widziany w tej perspektywie park Stary jawi się dzisiaj jako palimpsestowa struktura o częściowo zatartych, lecz możliwych do ponownego odczytania pierwotnych konotacjach, z symultanicznym zapisem różnorodnych treści. To złożona wielowątkowa kompozycja różnorodnych zapisów identyfikujących przeszłość i określająca terażniejszość Białegostoku. Trwający od kilkunastu lat proces przywracania do wspólnego „magazy- nu pamięci” wiedzy o miejscach, które identyfikują miasto sprawił, że odziedziczona przestrzeń parku Starego nie jest dzisiaj tylko martwym przekazem minionych epok, lecz wciąż towarzyszą jej współczesne doświadczenia i emocje. Jest żywym zwierciadłem zmieniających się czasów, w którym możemy odczytać zarówno transformacje tożsamości przestrzeni miejskiej Białegostoku, jak i przeobrażenia przestrzeni tożsamości jego mieszkańców.

Literatura

- Bończak-Kucharczyk E., Maroszek J., Kucharczyk K., *Katalog parków i ogrodów zabytkowych dawnego województwa białostockiego. Stan z 1998 r.*, t. I, Białostockie Towarzystwo Naukowe, Białystok 2000.
- Bończak-Kucharczyk E., Maroszek J., *Ogrody Białegostoku do 1939 r.*, Białostoczczyzna 1995, nr 4 (40).
- Dolistowska M., *W poszukiwaniu tożsamości miasta. Architektura i urbanistyka Białegostoku w latach 1975–1939*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009.
- Poskrobko J., *Planty Stanisława Grali*, Białostoczczyzna 1988, nr 4 (12).

¹⁴ A. Stanisławski, *Od ikonosfery do działań w przestrzeni miasta*, [w:] M. Krajewski (red.), *Wizualność miasta. Wytwarzanie miejskiej ikonosfery*, Poznań 2007, s. 105.